

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

Wilhelminaplein 4
Willemstad
Curaçao

**Hoger Onderwijs en
Studiefinanciering**
IPC 2250
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Datum **21 AUG. 2014**
Betreft **studieschuldenproblematiek van ex-studenten van Curaçao**

Onze referentie
657493

Uw brief van
04 juni 2014 aan de Vaste
Commissie voor OCW

Geachte heer Wilsoe en mevrouw Jesus-Leito,

Met brief d.d. 4 juni 2014 aan de Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal hebt u aandacht gevraagd voor de schuldenproblematiek van ex-studenten afkomstig uit Curaçao. Hierbij beantwoord ik deze brief.

1. Problematiek

Zoals u in uw brief aangeeft, heeft een groot deel van de studenten afkomstig uit Curaçao die een opleiding in het Europese deel van Nederland hebben gevolgd een studieschuld opgebouwd die aan de Dienst Uitvoering Onderwijs (hierna: 'DUO') moet worden terugbetaald. Relatief veel van deze debiteuren hebben terugbetalingsproblemen. Hiervoor zijn verschillende oorzaken te noemen:

- Te weinig debiteuren maken gebruik van de draagkrachtregeling, terwijl veel van de op Curaçao woonachtige debiteuren hiervoor, gezien de hoogte van hun inkomen, wel in aanmerking komen;
- De communicatie tussen de student en DUO is niet altijd eenvoudig vanwege de grote geografische afstand;
- Debiteuren hebben beperkt inzicht in hun schuldpositie vanwege het niet kunnen inloggen op Mijn DUO;
- Van een groot deel van de debiteuren is de achterstallige schuld overgedragen aan de deurwaarder;
- Een groot deel van de debiteuren heeft naast de studieschuld bij DUO een studieschuld bij de Stichting Studiefinanciering Curaçao (hierna: 'SSC') en
- De studieschuld is een schuld in euro's, niet in de lokale valuta.

2. Terugbetalingsvoorwaarden studieschuld en stand van zaken

De terugbetalingsproblematiek van deze debiteuren heeft mijn aandacht. Ik heb meerdere maatregelen getroffen om deze problematiek aan te pakken. Deze komen voor een belangrijk deel overeen met de door u voorgestelde oplossingen. Alvorens in te gaan op de genomen maatregelen zet ik eerst de voor de doelgroep meest belangrijke terugbetalingsvoorwaarden uiteen, om een helder beeld te schetsen van het voor hen geldende terugbetalingsregime. Daarnaast geef ik u op uw verzoek een geactualiseerde stand van zaken van de gegevens van ex-

studenten die naar Curaçao zijn teruggekeerd en informeer ik u over het sociaal leenstelsel.

Onze referentie
657493

Terugbetalingsvoorwaarden

Deze voorwaarden zijn voor alle debiteuren gelijk.¹ Het kan echter anders zijn wanneer een achterstallige schuld is overgedragen aan de deurwaarder aangezien op dat moment het nationale recht zoals geldt in het land waarin de debiteur woonachtig is van toepassing is. Hierop wordt bij de beschrijving van de genomen maatregelen nader ingegaan.

Studenten die tijdens hun studie een lening zijn aangegaan bij DUO moeten deze enige tijd na het beëindigen van hun studie terugbetalen. Dit geldt ook voor de basisbeurs, de aanvullende beurs en (een vergoeding voor) de OV-kaart indien studenten geen diploma hebben behaald binnen de diplomatermijn van 10 jaar.² De terugbetalingsfase vangt aan op 1 januari van het jaar volgend op het jaar waarin iemand geen studiefinanciering meer ontvangt. Gedurende de eerste twee jaar van deze terugbetalingsperiode (de aanloopfase) is de student niet verplicht om terug te betalen. Indien de student wel al meteen wil beginnen met terugbetalen is dit uiteraard toegestaan. Na deze twee jaar vangt een periode van 15 jaar (afloosfase) aan waarin de debiteur de studieschuld moet terugbetalen. De terugbetaling geschiedt in maandelijkse termijnen waarvan de hoogte door DUO wordt vastgesteld en wel zodanig dat de gehele schuld in 15 jaar kan worden terugbetaald. Een debiteur die (tijdelijk) geen of een laag inkomen verwerft kan DUO verzoeken het maandbedrag te verlagen (draagkrachtmeting). Dit kan betekenen dat een debiteur (tijdelijk) slechts een laag bedrag of zelfs niets hoeft terug te betalen. Het gevolg hiervan kan zijn dat de debiteur de schuld na 15 jaar niet geheel heeft afgelost. De schuld die resteert na afloop van die 15 jaar wordt kwijtgescholden.

Dit is anders wanneer de debiteur niet voldoet aan zijn betalingsverplichting door de maandbedragen niet te betalen waardoor (een deel van) de schuld achterstallig wordt. De achterstallige schuld wordt niet kwijtgescholden en zal dus in zijn geheel moeten worden afgelost. Het huidige systeem kent echter voldoende waarborgen om te voorkomen dat schulden achterstallig worden. Er kan immers naar draagkracht worden terugbetaald. Daarnaast kan de debiteur ervoor kiezen om de terugbetaling gedurende een periode van in totaal 5 jaren op te schorten.

Stand van zaken gegevens 2013

In uw brief verzoekt u om een geactualiseerde stand van zaken van de gegevens van ex-studenten die naar Curaçao zijn teruggekeerd. Hierbij geef ik u de gegevens van het jaar 2013 zoals ik die van DUO heb ontvangen:

- In totaal zijn 4522 ex-studenten die een studieschuld hebben woonachtig in Curaçao;
- 388 van deze ex-studenten zijn nog niet aflossingsplichtig;

---

¹ Het enige verschil is dat de draagkrachtmeting bij debiteuren die woonachtig zijn in het Europese deel van Nederland automatisch geschiedt terwijl debiteuren in alle overige landen hiertoe een verzoek moeten indienen bij DUO. In Nederland kan dat door de toegankelijkheid van de gegevens over inkomens van de debiteuren bij de Nederlandse belastingdienst.

² Voor studenten die een opleiding in het middelbaar beroepsonderwijs niveau 1 of 2 hebben gevolgd en daarvoor studiefinanciering hebben ontvangen is deze altijd een gift.

- Van de 4134 ex-studenten die wel aflossingsplichtig zijn hebben 2802 (ongeveer 68 procent) een betalingsachterstand die bij een deurwaarder ligt.
- In totaal betalen 1210 van de 4134 ex-studenten (ongeveer 30 procent) conform draagkracht terug.

Onze referentie
657493

Stand van zaken studievoorschot

In uw brief geeft u aan dat u heeft begrepen dat het sociaal leenstelsel van de baan is. Dit is niet het geval. In mei jl. heeft het kabinet met de fracties van VVD, PvdA, D66 en Groenlinks een akkoord bereikt over de hervorming van het studiefinancieringsstelsel. Per studiejaar 2015-2016 wordt voor nieuwe studenten in de bachelor- en masterfase het 'studievoorschot' ingevoerd. Het voorstel zoals in mei jl. is aangeboden aan de Tweede Kamer treft u in de bijlage bij deze brief. Daarin zijn de hoofdlijnen van het nieuwe stelsel opgenomen. Het wetsvoorstel verwacht ik in september 2014 aan te kunnen bieden aan de Tweede Kamer.

3. Genomen maatregelen

De afgelopen periode zijn verschillende maatregelen genomen om de problematiek aan te pakken, waarover ik u graag informeer. Daarbij zal ik ingaan op de door u voorgestelde oplossingen. Eén van deze oplossingen betreft de gelijke behandeling van ex-studenten (oplossing 2). Daarbij geeft u aan dat in Nederland ex-studenten in de bijstand, met een minimum inkomen en/of een inkomen beneden een zekere norm niet terug hoeven te betalen terwijl dat op Curaçao niet het geval is. Onder punt 2 ben ik ingegaan op de terugbetalingsvoorwaarden. Hierin heb ik uitgelegd dat voor alle debiteuren dezelfde voorwaarden gelden, ook ten aanzien van de hoogte van het inkomen waaronder niet hoeft te worden terugbetaald. Er is dus geen sprake van ongelijke behandeling.

Studieschuld DUO en studieschuld SSC

Er zijn debiteuren die na het beëindigen van hun studie zowel aan DUO als aan SSC een studieschuld moeten terugbetalen. In uw brief stelt u dat deze debiteuren vaak gedwongen worden om tweemaal een maximum van 30 procent van hun inkomen aan studieschulden te betalen. Dit is echter niet juist. De studieschuld die moet worden terugbetaald aan DUO kan naar draagkracht worden terugbetaald, wat betekent dat debiteuren die geen inkomen verwerven of slechts een laag inkomen hebben, geen of een laag bedrag per maand moeten terugbetalen. Daarbij geldt dat bij een inkomen onder 84% van het Nederlandse minimumloon niets hoeft te worden terugbetaald en dat daarboven nooit meer dan 12 procent van het inkomen hoeft te worden terugbetaald. Wel klopt het, zoals u ook in uw brief aangeeft, dat deze debiteuren aan twee instanties moeten terugbetalen, omdat zij bij twee verschillende instanties een schuld zijn aangegaan. U stelt een betere afstemming tussen SSC en DUO voor om te voorkomen dat beide instanties tegelijk studieschulden innen (oplossing 5). Het hebben van een studieschuld bij twee verschillende instanties kan leiden tot onduidelijkheden. Om deze zo veel mogelijk weg te nemen, wordt aan studenten van wie de studiefinanciering van DUO wordt beëindigd en waarvan DUO heeft geregistreerd dat zij tevens door SSC ondersteund zijn, vanaf dit jaar jaarlijks in september/oktober een gezamenlijke brief van DUO en SSC gestuurd. Daarin wordt uitgelegd dat zij te maken hebben met twee studieschulden en welke regels gelden bij de aflossing daarvan.

Informatievoorziening

In uw brief stelt u een betere informatievoorziening aan aanstaande studenten voor (oplossing 4). Door goede voorlichting aan toekomstige studenten en toekomstige debiteuren kunnen mogelijke problemen op het gebied van terugbetaling zoveel mogelijk worden voorkomen. Er zijn dan ook reeds maatregelen getroffen om de informatievoorziening te verbeteren. Sinds 2009 zijn medewerkers van DUO aanwezig bij de Studie- en beroepenmarkten die jaarlijks in onder meer Curaçao worden georganiseerd. In de voorlichting die zij geven aan jongeren die in Nederland gaan studeren wordt onder andere aandacht besteed aan de mogelijkheid een lening aan te gaan en de daarbij behorende terugbetalingsverplichtingen. Daarnaast zijn eind 2013 voor studenten die begin 2014 aflossingsplichtig werden door DUO-medewerkers spreekuren gehouden op onder andere Curaçao. Hierbij is veel aandacht besteed aan de draagkrachtmeting. Deze informatievoorziening wordt jaarlijks voortgezet waardoor voorkomen wordt dat er opnieuw debiteuren in de problemen komen.

Deurwaarder

Debiteuren die een maandelijkse termijn niet hebben betaald ontvangen een verzoek van DUO om alsnog te betalen. Wordt vervolgens niet betaald, dan ontvangen deze debiteuren een aanmaning en indien daarop niet wordt gereageerd een tweede aanmaning. Wanneer ook deze onbeantwoord blijven, ontvangt de debiteur een bericht dat de schuld is overgedragen aan een deurwaarder. De op zich legitieme inzet van de deurwaarder wordt vaak als onrechtvaardig ervaren. Eén van de redenen daarvoor is dat op Curaçao weinig restricties voor deurwaarders gelden waardoor deze een groot beslag op het inkomen van debiteuren mogen leggen. De opdracht aan de deurwaarder is aangepast en een recente audit door een onafhankelijk bureau laat zien dat de deurwaarder zich goed aan het contract met DUO houdt.

Aanpak achterstallige schulden huidige debiteuren

Aangezien de hiervoor genoemde maatregelen niet direct een oplossing bieden voor de problematiek van debiteuren met een achterstallige studieschuld wordt aan deze op Curaçao woonachtige debiteuren eenmalig de gelegenheid geboden hun achterstallige schuld naar draagkracht terug te betalen. De draagkracht wordt elk jaar opnieuw vastgesteld. Op het moment dat de achterstallige schuld ter inning aan een deurwaarder is overgedragen zal de debiteur naar draagkracht aan de deurwaarder terugbetalen.

Voorwaarde daarbij is dat hij de terugbetaling van zijn reguliere schuld aan DUO voor een periode van drie jaar laat pauzeren. Na die drie jaar wordt de eventuele restschuld weer toegevoegd aan de reguliere schuld en lost de debiteur gedurende de resterende terugbetaaltermijn naar draagkracht aan DUO af. Voor deze restschuld geldt een nieuwe aflostermijn van 15 jaar. Op deze wijze hoeft geen van de betrokken debiteuren meer dan het draagkrachtbedrag terug te betalen.

Gelet op de omvang van de doelgroep zullen niet alle debiteuren op Curaçao tegelijkertijd kunnen worden benaderd. Vanaf september zal de eerste groep een aanbod voor een nieuwe betalingsregeling worden gedaan. Er zal gestart worden met de groep waarvan de achterstallige schuld ter inning is overgedragen aan de deurwaarder en waarvan DUO de draagkracht voor 2014 heeft vastgesteld op nihil.

Terugbetalen in lokale valuta

Het starten van een pilot waarbij debiteuren in lokale valuta kunnen terugbetalen ziet u als een oplossing voor de studieschuldenproblematiek (oplossing 3). In Caribisch Nederland is DUO op 1 januari 2013 gestart met een pilot waarbij debiteuren de mogelijkheid is geboden hun studieschuld terug te betalen in de lokale valuta, de US Dollar. De eindevaluatie van deze pilot laat een positief resultaat zien. Aangezien het aantal debiteuren op Curaçao aanzienlijk groter is dan het aantal debiteuren in Caribisch Nederland is een aanvullend onderzoek noodzakelijk om te bezien of en hoe deze mogelijkheid ook op Curaçao kan worden aangeboden. DUO start op korte termijn met dit onderzoek.

Mijn DUO

Debiteuren kunnen op Curaçao, evenals op de andere eilanden van het Caribische deel van het Koninkrijk, geen gebruik maken van Mijn DUO en hebben dus geen actueel inzicht in hun schuldpositie. De oorzaak hiervan is gelegen in de beveiliging van Mijn DUO met DigiD, waardoor het nodig is dat de debiteur zich identificeert met een Nederlands 06-nummer.

Echter, alle debiteuren ontvangen aan het begin van ieder jaar een overzicht. Hierin is opgenomen wat de huidige schuldpositie van de debiteur is.

Samenwerking met de Curaçaose overheid

Als één van de oplossingen stelt u voor een helpdesk op Curaçao in te richten met een ondersteunende en informatiefunctie (oplossing 1). Het oplossen van de in het verleden ontstane studieschuldenproblematiek en het voorkomen van nieuwe problemen vereist goede communicatie. Ik heb Minister Irene Dick van het Ministerie van OWCS dan ook voorgesteld DUO en SSC tezamen voorlichting te laten geven aan de Curaçaose debiteuren. Op die manier kan op een effectieve en efficiënte manier worden bereikt dat Curaçaose debiteuren goed worden voorgelicht over de mogelijkheden hun studieschuld(en) terug te betalen. De "Europees-Nederlandse" voorlichtingsinstrumenten sluiten niet altijd goed aan op de belevingswereld van de Curaçaose debiteuren en ik verwacht dan ook dat door de samenwerking met SSC meer Curaçaose debiteuren beter worden bereikt. SSC zal ook door DUO worden betrokken bij de uitvoering van de betalingsregeling die aangeboden wordt aan de debiteuren die op dit moment een betalingsachterstand hebben. In de eerste plaats om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk debiteuren worden bereikt en daadwerkelijk gebruik gaan maken van de mogelijkheid een betalingsregeling aan te gaan. Parallel daaraan kan inzicht worden verkregen in de informatie- en ondersteuningsbehoefte die Curaçaose debiteuren hebben en op de wijze waarop daarin kan worden voorzien, zodat ook zij gebruik kunnen maken van de bestaande mogelijkheden. Uiteraard zal daarbij ook aandacht worden besteed aan de op handen zijnde wijzigingen in het studiefinancieringsstelsel.

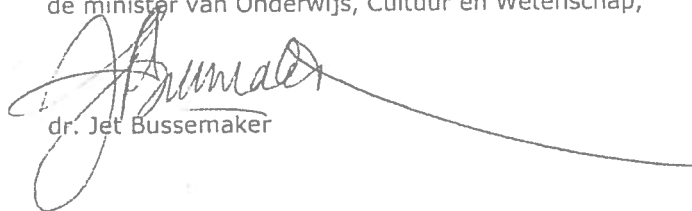
Voor de uitvoering van de draagkrachtregeling is het overigens essentieel dat informatie wordt verstrekt over de inkomenssituatie van de debiteur en zijn eventuele partner. DUO is hiervoor afhankelijk van de Curaçaose belastingdienst die hieraan overigens zijn medewerking verleent. Gegevensuitwisseling met de Curaçaose "Burgerlijke stand" zou kunnen voorkomen dat debiteuren – onnodig – zichzelf in grote problemen brengen doordat DUO niet meer over hun actuele verblijfplaats beschikt. Ik heb Minister Dick voorgesteld om ook hiervoor samen op te trekken opdat debiteuren geen betalingsachterstanden oplopen en tijdig gebruik kunnen maken van de sociale voorwaarden waaronder de studieschuld kan worden terugbetaald.

Ik ga ervan uit dat ik u met deze brief inzicht heb gegeven in de maatregelen die ik reeds heb genomen om de terugbetalingsproblematiek aan te pakken en in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen. Ik hoop dat ik op uw medewerking kan rekenen bij het optimaal uitvoeren van deze maatregelen.

Onze referentie
657493

Met vriendelijke groet,

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. Jet Bussemaker

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Hoger Onderwijs en
Studiefinanciering
IPC 2250

Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Datum 28 mei 2014
Betreft Hoofdpijnen Studievoorschot: naar een nieuw stelsel van
studiefinanciering en een ambitieuze onderwijsagenda.

Onze referentie
635242
Bijlagen
2

Op 11 december 2013 heb ik met uw Kamer gesproken over het wetsvoorstel tot wijziging van onder meer de Wet studiefinanciering 2000 in verband met het onderbrengen van de basisbeurs voor studenten in de masterfase in een sociaal leenstelsel.¹ In dit debat is besloten het betreffende wetsvoorstel aan te houden. Ik heb toegezegd u voor de zomer te informeren over een nieuw voorstel tot invoering van het sociaal leenstelsel in zowel de bachelor- als de masterfase. Met deze brief doe ik deze toezegging gestand en bied ik u het nieuwe voorstel aan.

De afgelopen maanden heb ik samen met de fracties van de VVD, PvdA, D66 en GroenLinks onderzocht hoe een alternatief voor de basisbeurs er idealiter uit zou zien in een bredere context dan die van het stelsel van studiefinanciering alleen. Deze gesprekken hebben geleid tot het akkoord met de titel *Het Studievoorschot: naar een nieuw stelsel van studiefinanciering en een ambitieuze onderwijsagenda*. Dit voorstel is ingebed in een integrale visie op het hoger onderwijs, met inbegrip van de investeringen die mogelijk worden door de opbrengst van de maatregelen. Ook de ov-studentenkaart is hierbij betrokken.

Het akkoord op hoofdlijnen zal de komende maanden uitgewerkt worden in een wetsvoorstel. Ik verwacht u het wetsvoorstel nog deze zomer toe te zenden.

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. Jet Bussemaker

¹ Kamerstukken II 2013/14, 33 680.

Het studievoorschot: naar een nieuw stelsel van studiefinanciering en een ambitieuze onderwijsagenda

De afgelopen maanden hebben de fracties van de VVD, PvdA, D66 en GroenLinks gewerkt aan het alternatief voor de studiefinanciering zoals wij deze nu kennen. De vraag die centraal stond was: Als wij de studiefinanciering vanaf de basis opnieuw zouden mogen bedenken, zou deze er dan hetzelfde uitzien? Het antwoord was voor alle fracties, een volmondig nee.

Betekent dit dat er geen verschillen waren en zijn tussen de partijen? Zeker wel. Die verschillen zijn er nog steeds. We hebben gemeenschappelijke uitgangspunten gezocht op basis waarvan we een nieuw stelsel hebben ontworpen. Sommigen van ons benaderden de discussie over een nieuw stelsel vanuit het gezichtspunt van eerlijkheid: het is onrechtvaardig dat de bakker moet betalen voor de beurs van de advocaat. Anderen benaderden de discussie vanuit het oogpunt van doelmatigheid: onderwijsgeld besteden aan levensonderhoud van studenten is ondoelmatig en zorgt niet voor beter onderwijs.

We hebben elkaar gevonden. Door voor alle studenten een studievoorschot bij de overheid te regelen, de beurs te verhogen en alleen nog te geven aan de jongeren van ouders die minder dan modaal verdienen, houden we rekening met een ieder zijn uitgangssituatie en geven we iedereen de mogelijkheid om te studeren. Dit studievoorschot voeren we in per studiejaar 2015/2016 voor nieuwe studenten in de bachelor- en masterfase.

Investeren in onderwijs

We maken op deze manier veel geld vrij dat we kunnen besteden aan het hoger onderwijs, inclusief het direct met het onderwijs verbonden onderzoek in hbo en wo, zodat deze middelen ten goede komen aan de kwaliteit en toegankelijkheid van het onderwijs aan de studenten.

Dit laatste is een gedeelde grote ambitie van ons allen. Wij leggen ons niet neer bij de status quo. Wij wensen onze kinderen het beste onderwijs toe dat er in de wereld te krijgen is. Dat betekent de beste docenten, de nieuwste lesmethode, de meest inspirerende omgeving en geen financiële drempels om te gaan studeren. Een nieuw stelsel moet er voor zorgen dat de toegankelijkheid gewaarborgd blijft; en waar mogelijk verbeterd wordt. Niet afkomst, maar talent en toekomst moeten leidend zijn.

Studeren is goed voor het collectief en het individu

Het is onweerlegbaar, studeren loont. Iemand met een diploma van de universiteit verdient gemiddeld anderhalf tot twee maal meer dan een vakman van het mbo. Maar niet alleen de student profiteert van zijn studie, ook de samenleving als geheel profiteert van een goed opgeleide bevolking. Zij mogen dan ook allebei bijdragen aan het beste studieklimaat van de wereld. Het grootste gedeelte van de studie wordt nu betaald door het collectief, via de overheid die gemiddeld € 6.500 per jaar per student bekostigt, en voor een klein gedeelte betaalt de student zelf mee. Nu krijgt iedereen daarnaast ook een basisbeurs, straks heeft elke student de mogelijkheid om in plaats hiervan tegen zeer sociale voorwaarden een lening af te sluiten. Hoewel het collectief van afgestudeerden ruimschoots meer dan modaal gaat verdienen, geldt dat niet voor ieder individu afzonderlijk. Daar houden we met het studievoorschot rekening mee. In ons voorstel ga je pas terugbetalen als je het minimumloon verdient, in de huidige situatie moet je al terugbetalen vanaf bijstandsniveau. Dit moet ervoor zorgen dat aankomende studenten ook durven te kiezen voor studies die niet altijd leiden tot een baan met een goed salaris.

Geen financiële drempels naar het Hoger Onderwijs

Voor iedereen met het talent en de motivatie moet het hoger onderwijs toegankelijk zijn. Vaak bepaalt de financiële en culturele uitgangssituatie van kinderen of zij de weg naar de hogeschool of universiteit weten te vinden. Als je ouders je financieel kunnen steunen en zelf hoogopgeleid zijn, is studeren vanzelfsprekender. Lenen om te studeren zou vooral kinderen van ouders met minder inkomen en jongeren op het mbo kunnen afschrikken. Zij moeten gesteund worden in hun keuze voor het hoger onderwijs. Het studievoorschot moet helpen om zonder zorgen en met overtuiging te kiezen voor een studie.

Voor de kinderen van ouders die minder dan modaal verdienen, zorgen we niet alleen dat de aanvullende beurs, als gift, blijft bestaan. We verhogen haar ook met ruim honderd euro per maand. Dit moet ervoor zorgen dat deze jongeren geen hoger voorschot nodig hebben dan kinderen met ouders die hen wel financieel kunnen ondersteunen. We heffen het verschil op dat nu bestaat tussen de uitwonende en thuiswonende aanvullende beurs.

Veel studenten hebben aangegeven zich zorgen te maken over de terugbetaling van het voorschot. Ze willen, terecht, niet dat het terugbetalen van het voorschot het opbouwen van het leven na de studie in de weg staat. Deze zorg nemen wij weg, door te garanderen dat men nooit meer dan 4% van het inkomen kwijt is aan de afbetaling van het voorschot. Gemiddeld genomen betaalt iemand 1% van zijn inkomen terug en mag hij daar maximaal vijfendertig jaar over doen (dit is nu maximaal vijftien jaar). Eerder aflossen kan en mag natuurlijk ook. Dit maken we dan ook gemakkelijker, bijvoorbeeld door studenten in de toekomst de mogelijkheid te bieden makkelijker dan nu versneld af te lossen. Daarnaast krijgen studenten de mogelijkheid om de afbetaling tijdelijk stop te zetten.

Geen culturele drempels naar het Hoger Onderwijs

Culturele drempels zijn vaak net zo bepalend als financiële drempels en kunnen ervoor zorgen dat een kind zich niet zover ontwikkelt als mogelijk is. Op dit moment is het zo dat ruim 80% van de kinderen op de havo en het vwo direct doorstroomt naar het hoger onderwijs. Dit laat zien dat de voornaamste drempel om toegang te krijgen tot het hoger onderwijs niet ligt bij de toegangspoort naar de universiteit of hogeschool, maar in het primair en voortgezet onderwijs. Kinderen van ouders die minder dan modaal verdienen, belanden vaker op het vmbo en daarna op het mbo, wat prima is als dit een bewuste keuze is, maar te vaak nog het resultaat is van hun context.

Het is voor deze kinderen lastig door te stromen naar het hoger onderwijs, omdat hun omgeving dit niet altijd aanmoedigt. Terwijl het uitgangspunt van onze samenleving is dat alle kinderen een gelijke kans hebben om het onderwijs te volgen dat bij hen past, en een gelijke kans om hun talenten waar te maken.¹ Er komt extra aandacht voor vakken op verschillende niveaus, voor stapelen van vmbo naar havo en vwo, maar ook van mbo naar hbo en hbo naar wo. Drempels zoals hoge kosten voor schakelprogramma's (wo), het ontbreken daarvan (mbo), of het moeilijk kunnen doorstromen (vmbo), worden geslecht.

---

¹ Zie ook: Plan van aanpak toptalenten 2014-2018. Kamerstukken II, 2013-2014, 33750-VIII, nr. 99

Geen informatiedrempels naar het Hoger Onderwijs

Zonder financiële drempels moet de studie een bewuste keuze zijn op basis van talent en motivatie. Het is belangrijk dat we scholieren en studenten meer gestructureerd informatie geven en actief hun keuzes laten ervaren en ontdekken. Er moet worden voortgezet op het verbeteren van de loopbaanoriëntatie en beroepskeuze, de studiebijsluiter, de online informatie en de matchingtrajecten.

Om (aankomend) studenten en hun ouders tijdig en duidelijk te informeren over de veranderingen in de studiefinanciering die gaan plaats vinden, stellen we een samenhangend actieplan communicatie op, wat we uitwerken en uitvoeren in samenwerking met alle betrokken organisaties, zoals de studenten- en scholierenbonden, de onderwijsinstellingen en de koepelorganisaties. Ook monitoren we de kennisoverdracht op structurele basis, zodat we kunnen bijsturen waar nodig.

De student dient bewust gemaakt te worden van zijn leengedrag en de consequenties van zijn keuze. Het is van belang dat studenten in samenwerking met studieloopbaanbegeleiders een goed studiekeuzetraject doorlopen. Loopbaanoriëntatie vervult een essentiële rol in de verbetering van de doorstroom naar het hoger onderwijs. Het is goed als studenten meer kennis opdoen van hun financiële situatie. Het kan daarbij helpen om hun studieloopbaanbegeleiders met deze vaardigheden uit te rusten. Er zal een tool worden ontwikkeld, waarmee de student direct de gevolgen voor het totale leenbedrag kan inzien van het afsluiten, ophogen of verlagen van zijn lening, de gevolgen van de totale schuld bij afstuderen en de gevolgen voor de maandelijkse termijnen als het aflossen start. Het Financieel Studieplan van Weet Wat Je Besteedt of digitale huishoudboekjes kunnen daarbij helpen.

Een nieuw stelsel levert geld op, dit wordt geïnvesteerd in uitdagend Hoger Onderwijs

Ook bij grotere aantallen studenten moet de kwaliteit van hoger onderwijs het beste zijn dat wereldwijd te verkrijgen is. De kwaliteitsslag die mede door het rapport Veerman (2010) op gang is gekomen in het hoger onderwijs, moet krachtig worden voortgezet. Een meerkleurig bestel, met verschillen in aanbod van onderwijs en in profilering van instellingen, is goed. Onderwijsinstellingen staan daarbij niet buiten, maar juist middenin de samenleving en moeten nog meer dan nu de ontwikkelingen en uitdagingen van 'buiten naar binnen' en van 'binnen naar buiten' brengen.

Onderwijs kan uitdagender worden door elkaar continu te prikkelen tot de hoogste kwaliteit. Dit kan bijvoorbeeld door intensievere begeleiding en het aantal contacturen tussen student en docent te verhogen, of door wetenschappers niet alleen maar te belonen voor goed onderzoek maar ook voor goede colleges. Het kan door opleidingscommissies te versterken. Maar het kan ook door excellentietrajecten, modules bij andere instellingen en internationale studiekansen te bieden. Of door innovatie in bijvoorbeeld online onderwijs te omarmen. Het spreekt voor zich dat al deze bewegingen moeten leiden tot hogere kwaliteit en meer uitdaging in het onderwijs. De verantwoordelijkheid om de hoogst mogelijke kwaliteit en uitdaging te zoeken ligt zowel bij de instellingen en docenten als bij de studenten zelf. Aan kwaliteit willen wij geen concessies doen.

Kwaliteit van onderwijs is daarbij niet alleen kennis of vakmanschap, maar is vooral een brede ontwikkeling van iedere student. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van een open houding, van

betrokkenheid en empathie, ondernemerschap, ambitie, nieuwsgierigheid en probleemoplossend vermogen. Wij noemen het Bildung. Daarom moet er niet alleen een kwaliteitsslag in het onderwijs plaatsvinden, maar ook ruimte zijn voor vrijwilligersfuncties, stages, bijvakken en tweede studies.

Niet alle instellingen en opleidingen hebben baat bij dezelfde maatregelen. Daarom moeten er gerichte investeringen komen, die passen bij de strategie van de instellingen, de gemaakte afspraken in het nationaal onderwijsakkoord en de kwaliteitsafspraken die gemaakt worden met OCW. Over de precieze vormgeving van deze afspraken, bijvoorbeeld ter voorkoming van onnodige bureaucratie, vindt nader overleg plaats met de sector. Op deze wijze geven we gezamenlijk vorm aan een ambitieuze onderwijsagenda.

Inspraak

En aangezien het gaat om hún onderwijs, moeten studenten kunnen meebeslissen over de manier waarop investeringen het hoger onderwijs moeten verbeteren. Daarom krijgen studenten en medewerkers instemmingsrecht op de hoofdlijnen van de begroting van hun instelling, bijvoorbeeld op de kaderbrief. Hieronder wordt ten minste verstaan de door het bestuur beoogde verdeling voor een begrotingsjaar van de middelen over de beleidsterreinen onderwijs, onderzoek, huisvesting en beheer, investeringen en personeel. Dit wordt in een werkbare procedure opgezet inclusief een efficiënte geschillenprocedure om patstellingen te voorkomen en tijdig een vastgestelde begroting te hebben. Dit zorgt voor continuïteit van onderwijs en onderzoek en balans tussen medezeggenschap en bestuurskracht. Bij de concrete vormgeving worden ervaringen betrokken van hogescholen en universiteiten waar dit recht al bestaat. Hierbij kijken we onder meer naar instellingen van verschillende omvang en naar de aanwezigheid van (on)gedeelde medezeggenschap.

Een OV kaart hoort daarbij

Bij een open, mobiele ontwikkeling van studenten hoort ook fysieke mobiliteit, met een OV-kaart. De OV-kaart blijft bestaan, waarmee de student wordt gefaciliteerd om te reizen naar studie en stage. Dit heeft positieve effecten voor het individu en voor het onderwijsstelsel als geheel. Eventuele drempels die studenten door reiskosten voelen bij hun studiekeuze en stage, worden zo voorkomen. Juist omdat bij mbo'ers de stage een belangrijk onderdeel is van hun opleiding, biedt dit ook een enorme stimulans in het kiezen van de meest geschikte stage. En onderwijsinstellingen worden zo ondersteund in hun beweging naar meer samenwerking en naar meer profilering en specialisatie van individuele instellingen of locaties. Ook minderjarige mbo'ers krijgen uiterlijk 1 januari 2017 recht op de reisvoorziening, waarbij zorgvuldige invoering centraal staat. Daarbij worden ook lessen uit het verleden betrokken. De reisvoorziening levert daarmee ook positieve effecten op voor de minderjarige mbo'ers en de onderwijsinstellingen voor MBO. De mogelijkheden die dit biedt voor profilering en specialisatie, bijvoorbeeld in techniekstudies, zijn een extra impuls voor de af te sluiten kwaliteitsafspraken met het mbo.

Daarnaast zien we een nieuwe mogelijkheid om te besparen op de reisvoorziening door in te zetten op beter benutten. De OV-bedrijven en de overheid slaan de handen ineen om, in samenwerking met de onderwijsinstellingen en studenten, onderwijstijden en reizen van studenten meer over de dag te spreiden waardoor huisvesting van instellingen beter wordt benut en de spits in het openbaar vervoer wordt afgevlakt. De middelen die vrijkomen uit het contract zullen terugvloeien naar onderwijsinstellingen om te worden geïnvesteerd in de kwaliteit van onderwijs. Er zullen prikkels voor alle belanghebbenden (overheid, vervoerders,

instellingen en studenten) worden ontwikkeld om dit ambitieniveau te halen. Hiervoor richten we op zeer korte termijn een taskforce in met alle belanghebbenden om daadwerkelijke stappen te zetten. Bij het opstellen van het contract met de openbaarvervoerbedrijven, zal de garantie worden geëist dat er geen claims worden ingediend en geen kosten op (decentrale) overheden worden afgewenteld. We spreken af in 2025 maximaal 750 miljoen euro (prijspeil 2014) aan het OV-contract uit te geven met als tussenliggende stap 850 miljoen euro in 2020 (prijspeil 2014).

Een leven lang leren

Leren houdt niet op, op het moment dat je in je twintiger jaren een diploma haalt. Om jezelf te blijven ontwikkelen als mens, maar ook om de kansen te vergroten op de arbeidsmarkt, is het belangrijk om te blijven leren. Dit nieuwe stelsel biedt daarvoor de mogelijkheden. Ook mensen ouder dan dertig die in deeltijd willen studeren, kunnen aanspraak maken op collegegeldkrediet als studievoorschot. En we schaffen de bijverdiengrens in het hoger onderwijs af. Daarnaast beginnen we met vouchers. We investeren vanaf dag één van het nieuwe stelsel meer geld in de kwaliteit van onderwijs, maar het verbeteren van de kwaliteit kost tijd. Om ervoor te zorgen dat de eerste cohorten studenten maximaal profiteren van beter onderwijs, krijgen zij vouchers waarmee ze het recht hebben om tussen de vijf en tien jaar na hun afstuderen zichzelf bij te spijkeren.

Het studievoorschot op een rij

1. Iedere student kan gebruik maken van het studievoorschot. Afgestudeerden hebben 35 jaar de tijd om het voorschot terug te betalen. Vervroegd aflossen is te allen tijde mogelijk;
2. De afbetaling is een vast annuïtair bedrag, zal gemiddeld nog geen 1% van het inkomen bedragen, en in ieder geval nooit meer dan 4%;
3. Onder het wettelijk minimum loon is de oud-student vrij van afbetaling;
4. Er kunnen tijdelijke afbetalingspauzes worden ingelast (jokerjaren) van 5 jaar in totaal;
5. Een voordelige renteberekening blijft bestaan in het nieuwe stelsel, de rente wordt gelijk gesteld aan het gemiddeld effectief rendement van staatsobligaties met een looptijd van 5 jaar;
6. Voor studenten in het hoger onderwijs wordt de bijverdiengrens helemaal afgeschaft.
7. De aanvullende beurs wordt verhoogd met maximaal €128 per maand voor thuiswonende en €107 per maand voor uitwonende studenten van ouders met een inkomen lager dan €30.000. Hierdoor wordt de aanvullende beurs tot dit ouderinkomen voor beide groepen maximaal €365, aflopend naar nul bij een ouderinkomen van €46.000. Voor het invoeringstraject van de aanvullende beurs is incidenteel de benodigde €6,6 miljoen beschikbaar.
8. Bij inkomensachteruitgang kunnen studenten sneller (al binnen 1 jaar) aanspraak maken op de aanvullende beurs.
9. Als je bent begonnen met studeren zonder gebruik te maken van studiefinanciering terwijl je daar wel recht op had, dan kun je die straks alsnog laten uitbetalen vanaf het begin van dat studiejaar;
10. Het budget van de partnertoeslag wordt overgeheveld naar de sociale zekerheid;
11. Studenten met een functiebeperking die daardoor studievertraging oplopen, krijgen een kwijtschelding van €1200 bij een afgeronde HBO-bachelor of WO-master;
12. Conform het techniekpact zal er verkend worden of voor meerjarige masters in tekortsectoren aanvullende maatregelen nodig zijn;
13. Medezeggenschapsraden krijgen instemmingsrecht op de hoofdlijnen van de begroting van hun instelling, bijvoorbeeld op de kaderbrief. Dit wordt in een werkbare procedure opgezet inclusief een efficiënte geschillenprocedure om patstellingen te voorkomen en tijdig een vastgestelde begroting te hebben. Dit zorgt voor continuïteit van onderwijs en onderzoek en balans tussen medezeggenschap en bestuurskracht;
14. Vrijgekomen middelen worden geïnvesteerd in het hoger onderwijs, en zijn gekoppeld aan de strategische plannen van de instellingen, en de kwaliteitsafspraken die gemaakt worden met OCW. Op deze wijze geven we gezamenlijk vorm aan een ambitieuze onderwijsagenda.
15. Schakelen, doorstromen en studiesucces tussen mbo-hbo-wo worden specifieke aandachtsgebieden in de kwaliteitsafspraken. Schakelen moet mogelijk worden tegen wettelijk tarief in plaats van tegen een verhoogd instellingstarief;
16. Om leven lang leren te stimuleren, wordt het collegegeldkrediet uitgebreid voor de doelgroepen ho-deeltijd (bekostigd en niet-bekostigd), ho-voltime en duaal (boven 30 jaar), ho tweede studie en mbo-bol (boven 30 jaar);
17. Alle voltijds-studenten die een bacheloropleiding starten in de studiejaar 2015/16 t/m 2018/19, en uiteindelijk een hbo-bachelor of een wo-master afronden, ontvangen een voucher van €2000 om vanaf 5 tot 10 jaar na het afstuderen in te zetten voor bijscholing. Dit kan bij NVAO-geaccrediteerde bekostigde en niet-bekostigde (private) opleidingen in Nederland;

18. Studievoorzichting en financiële voorlichting worden in samenwerking met scholieren- en studentenorganisaties verbeterd in het vak Loopbaanoriëntatie en beroepskeuze, in de studiebijsluiter, online informatie en de matchingtrajecten.
19. Om (aankomende) studenten tijdig en duidelijk te informeren over de veranderingen in de studiefinanciering, stellen we een samenhangend actieplan communicatie op, dat we uitwerken en uitvoeren in samenwerking met alle betrokken organisaties zoals de studenten en scholierenbonden, de onderwijsinstellingen en de koepelorganisaties. Ook monitoren we de kennisoverdracht op structurele basis, zodat we kunnen bijsturen waar nodig.
20. De OV-kaart blijft bestaan, waarmee de student wordt gefaciliteerd om te reizen naar studie en stage.
21. De OV-bedrijven en de overheid slaan de handen ineen om, in samenwerking met de onderwijsinstellingen en studenten, onderwijstijden en reizen van studenten meer over de dag te spreiden waardoor huisvesting van instellingen beter wordt benut en de spits in het openbaar vervoer wordt afgevlakt. We spreken af in 2025 maximaal 750 miljoen euro (prijspeil 2014) aan het OV-contract uit te geven met als tussenliggende stap 850 miljoen euro in 2020 (prijspeil 2014). De middelen die vrijkomen uit het contract zullen terugvloeien naar onderwijsinstellingen om te worden geïnvesteerd in de kwaliteit van onderwijs.
22. Ook minderjarige mbo'ers krijgen uiterlijk 1 januari 2017 recht op de reisvoorziening. Minderjarige mbo'ers en ROC's gaan zo ook delen in de voordelen van studiekeuze zonder invloed van reiskosten. De mogelijkheden die dit biedt voor profilering en specialisatie, bijvoorbeeld in techniekstudies, zijn een extra impuls voor de af te sluiten kwaliteitsafspraken met het mbo.

Budgettaire tabel

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	Struc
I Opbrengst																						
- Studievoorschot met CPB-terugbetaalvariant A.14 (drempel 84% WML)	0	0	-15	-55	-95	-305	-545	-730	-865	-915	-915	-915	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920
Totaal opbrengst	0	0	-15	-55	-95	-305	-545	-730	-865	-915	-915	-915	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920	-920
II Flankerend beleid																						
- Ophooping drempel draagkracht voor terugbetalen naar 100% WML	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	115
- Ophooping aanvullende beurs	12	14	15	15	16	20	31	46	64	78	86	89	91	93	94	95	96	97	98	99	100	100
- Functiebeperking kwitschelding C.1.200 D/I	0	0	0	0	0	0	2	4	6	8	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
- Totaal pakket vereenvoudigingen*	1	11	13	16	16	15	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19
- Uitvoeringskosten vereenvoudigingen DUO	0	0	0	0	0	2	3	4	6	8	10	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12
- Afschaffen bijverdiengrens voor hoërs	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
- Collegelidkrediet uitbreiden	0	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	24
Totaal flankerend beleid	13	28	30	33	36	42	60	80	101	119	129	132	134	136	137	138	139	140	141	142	143	281
III Saldo -(I + II)	-13	-28	-15	22	59	263	485	650	764	796	786	783	786	784	783	782	781	780	779	778	777	639
IV aanvullend NOA en inzet:																						
- reeks financiering NOA door SLS (in zelfde mate als RA)	9	34	119	79	39	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19
- reeks reservering artikel 9 begroting OCW**	-33	-15	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14	-14
- reeks vrijval in Studiefinanciering als gevolg van Wet Kindregelingen	0	0	-6	-7	-9	-5																
- kasschuif incidentele lumpsum Begrotingsafspraken 2014 (BAF)***	-33			33																		
V Saldo (III - IV)****	44	-46	-113	-69	43	263	466	631	745	777	767	764	767	765	764	763	762	761	760	759	758	620
VI Kasschuif	-44	46	113	269	157	-27	-65	-130	-213	-151	-39	54	19	9	3	0	0	0	0	0	0	0
VII VSNU en VH*****	200	200	200																			
VIII Saldo investeringen (exclusief Beter Benutten) *****	200	200	200	200	200	236	400	501	532	626	728	818	785	774	766	763	762	761	760	759	758	620
- waarvan vouchers	0	0	0	0	0	0	0	1	4	26	78	118	135	124	76	39	20	11	6	3	1	0

* De eerder voorgestelde vereenvoudigingen ten aanzien van telkinderen, weigerachtige/onvindbare ouders en studietoelagen worden niet langer voorgesteld. Dit levert een verschil op van structureel € 53 miljoen t.o.v. het Regeerakkoord.

** In de periode 2014 tot en met 2020 wordt een reservering ingezet ter grootte van 14 mln. Deze waren niet bestemd. Vanaf 2021 zijn deze middelen beschikbaar voor PO, VO en MBO.

*** In de Begrotingsafspraken 2014 (BAF) is sprake van een incidenteel hogere toevoeging aan de lumpsum in 2015. Dit wordt via een kasschuif naar 2018 gebracht.

**** Inclusief uitvoeringskosten.

***** Met VSNU en VH is afgesproken dat het veld in de jaren 2015, 2016 en 2017 jaarlijks een investering doet van 200 mln vooruitlopend op de opbrengsten van het studievoorschot.

Binnen deze kasschuif wordt voor een bedrag van 27 mln. de decembertelling 2019 verschoven naar januari 2020. De kasschuif naar de meerjarencyclus bedraagt in totaal 515 mln.

De rente op studietoelagen wordt de 5-jaarsrente op Nederlandse staatsleningen.

***** De middelen die vrijkomen uit de aanpak van de taskforce Beter Benutten komen hier nog bovenop en lopen op tot € 200 mln in 2025 (prijspeil 2014). Die middelen zullen terugvloeien naar onderwijsinstellingen om te worden geïnvesteerd in de kwaliteit van onderwijs en komen bovenop de middelen genoemd in de tabel hierboven.

Kasschuif x € t/m

Kasschuif 2015 t/m 2017 115

Kasschuif t/m 2019 400

Totaal kasschuif 2015 t/m 2019 515

